

јун 2003.

АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНВИЋ, *Повеље кнеза Лазара, Тексѝ — Коментари — Снимци*. Чигоја штампа, Београд 2003, стр. 367.

Београдско издавачко и штампарско предузеће „Чигоја штампа“ пре кратког времена је под насловом „Повеље кнеза Лазара“ објавило књигу Александра Младеновића, проф. универзитета (у пензији) и дописног члана САНУ, нашег познатог историчара српског народног и књижевног језика. Први пут у једној књизи су се нашле све повеље кнеза Лазара које су изашле из његове владарске канцеларије, сачуване у оригиналу из 15. века или у каснијем препису. Само две повеље манастиру Горњаку (кнеза Лазара и једна патријарха Спиридона) ни су сачуване ни у оригиналу ни у препису. Преписи према којима је Јоаким Вујић приредио њихово издање у својој књизи *Пушешесѝвије љо Србији* (Крагујевац 1828), изгорели су када су манастир Горњак запалиле немачке окупационе снаге 1942. године.

Књига је раскошно опремљена, има 367 страна формата А4. Садржи укупно 15 докумената: I. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ ВЕЛИКОЈ ЛАВРИ СВ. АТАНАСИЈА НА СВЕТОЈ ГОРИ (1. септембар 1375. — 31. август 1376. г.), II. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ „ЖДРЕЛУ БРАНИЧЕВСКОМ“ (ГОРЊАКУ НА МЛАВИ), мај 1379. — крај 1380. г. (1. *Преѝис из XVIII века на рускословенском*, 2. *Тексѝ Вујићевог издања измењен у духу XIV века — снимак Ф. Миклошича*, 3. *Тексѝ љо Вуковом ѝреѝису језички измењен у духу XIV века — снимак издања П. Ј. Шафарика*), III. ПОВЕЉА ПАТРИЈАРХА СПИРИДОНА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПОВЕЉУ КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ „ЖДРЕЛУ БРАНИЧЕВСКОМ“ (ГОРЊАКУ НА МЛАВИ), Пећ, мај 1379. — крај 1380. г. (1. *Преѝис из XVIII века на рускословенском*, 2. *Тексѝ Вујићевог издања измењен у духу XIV века — снимак издања Ф. Миклошича*), IV. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ РАВАНИЦИ (IVа. *Врднички ѝреѝис* с краја XVII или с почетка XVII века; IVб. *Болоњски ѝреѝис* с краја XVII века и IVв. *Рава-*

нички *йрейис* из 1768. г.), V. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ (1. септембар 1379. — 31. август 1380. г.), VI. ПОВЕЉА ПАТРИЈАРХА СПИРИДОНА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПОВЕЉУ КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ (1. септембар 1379. — 31. август 1380. г.), VII. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА РУСКОМ МАНАСТИРУ СВ. ПАНТЕЛЕЈМОНА НА СВЕТОЈ ГОРИ КОЈЕМ ПРИЛАЖЕ ЦРКВУ СВ. СПАСА У ХВОСНУ (1. септембар 1380. — 31. август 1381. г. — VIIa. *Оригинал йовеље кнеза Лазара*, VIIб. *Прейис с дојунама йовеље кнеза Лазара*, крај XV — прве деценије XVI века), VIII. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА РУСКОМ МАНАСТИРУ СВ. ПАНТЕЛЕЈМОНА НА СВЕТОЈ ГОРИ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПРИЛОГ ЧЕЛНИКА МУСЕ И ЊЕГОВЕ ПОРОДИЦЕ (Милива, 1. септембар 1380. — 31. август 1381. г.), IX. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА МАНАСТИРУ ВЕЛИКОЈ ЛАВРИ СВ. АТАНАСИЈА НА СВЕТОЈ ГОРИ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ГОДИШЊУ ПОМОЋ У СРЕБРУ ИЗ НОВОГ БРДА (Козник, 8. августа 1381. г.), X. ПОВЕЉА МОНАХА ДОРОТЕЈА МАНАСТИРУ ДРЕНЧИ (манастир Жича, 2. марта 1382. г.), XI. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА ДУБРОВНИКУ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПОВЛАСТИЦЕ ЦАРА ДУШАНА (Крушевац, 9. јануара 1387. г.), XII. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА ВЛАСТЕЛИНУ ОБРАДУ ДРАГОСАЉИЋУ КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ЊЕГОВЕ ПРИЛОГЕ ЦРКВИ СВ. ВАВЕДЕЊА У СЕЛУ КУКАЊ (јануара 1388. г.), XIII. ПОВЕЉА ПАТРИЈАРХА СПИРИДОНА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПРИЛОГЕ ОБРАДА ДЕКИНДИЋА (ДРАГОСАЉИЋА) ЦРКВИ СВ. ВАВЕДЕЊА У СЕЛУ КУКАЊ (19. јануара 1388. г.), XIV. ПИСМО КНЕЗА ЛАЗАРА ДУБРОВНИКУ КОЈИМ ПОТВРЂУЈЕ ИСПЛАТУ ДОХОТКА ЈЕРУСАЛИМСКОМ МИТРОПОЛИТУ МИХАИЛУ (31. августа 1388. г.), XV. ПОВЕЉА КНЕЗА ЛАЗАРА О СУДСКОМ СПОРУ ВЛАСТЕЛИНА ЦРЕПА (крај XIV века). Аутор даје и списак 11 несачуваних повеља кнеза Лазара (наводећи помене о њима) и у Додатку *Писмо кнеза Лазара властелину Богомилу у Скопље* (издвојио га је зато што оно „ни композиционо ни језички /није/ писано на начин како су писана документа изашла из канцеларије кнеза Лазара“).

Поднаслов: *Тексти — Коментари — Снимци* прецизира садржај и композицију књиге, а наравно и замисао односно амбиције аутора. Проф. Младеновић заправо даје колекцију петнаест малих монографија, које се узајамно подржавају. Свака од њих започиње описом и историјатом документа. Обавештава нас о месту чувања споменика, односно о његовој судбини, потом о његовом изгледу, о досадашњим издањима (било у целини, било у деловима), и то увек исцрпно а економично и јасно. Затим следе три врсте издања.

А. *Текст* у оригиналној графици (рашчитан оригинал, с разрешеним скраћеницама и спуштеним надредним словима и изостављеним акцентима и другим надредним знацима; приређивачке интервенције су дате у угластим заградама; слог овог издања је наравно црквени);

Б. *Транскрибован текст* (дат данашњом ћирилицом, у инвентару придодато „јер“ за обележавање, како каже проф. Младеновић, „изговорног полугласа“, у „језичком руху“ времена настајања, онако како се он највероватније читао) и

В. *Језички слободније осавремењен текст*.

Иза сваког текста (издања) документа следи исцрпно објашњење, мада дато у назнакама, увек и довољно и јасно. Коментарише он на пример недоумице, односно разлоге сваког конкретног поступка, указује на језичке појаве (најчешће фонолошке и морфолошке), прегледно даје називе села и њихових међа и других топонимских података, с информацијама о евентуалном њиховом убицирању на терену или о поменима у другим споменицима. (Ономастичари и етимолози добијају приређену грађу, која се „кандидује“ многим појединоствима за *Српски етимолошки речник*, који је у САНУ започео проф. Павле Ивић а наставља мали а вредан и способан тим под руководством колеге Александра Ломе.)

У сваком од ових трију поступака с текстом у понеком детаљу можда би се могло поступити друкчије (у транскрипцији пре свега), али — што је најважније — проф. Младеновић кориснику никад не остаје дужан информацију о томе како је то у оригиналу и како је он поступио. На пример: исправке писарских грешака у оригиналном („рашчитаном“) тексту могу завести корисника који је навикао на друкчије поступке, можда није увек јасно како је поступљено с писањем надредних слова, односно која слова су спуштена. Друге природе је „приговор“ да ли писању двеју варија изнад „јера“ на крају ген. мн. треба давати такав значај. Наиме — полуглас се верујем или изговарао или није у свим таквим случајевима (са двама варијама или без њих или с једном варијом). Понекад ми се чинило да је проф. Младеновић могао елиминсати покоје сумњиво читање (топонима, на пример, у случајевима када су они убицирани релативно поуздано а често и добро потврђени у континуитету). Зна он, међутим, да је мањи грех оставити проблем отоврен, него журити испред поузданих специјалистичких истраживања, историјскогеографских и ономастичких односно етимолошких. (Храбри су само они који мало знају!)

Сарађујући са историчарима књижевности, историчарима, географима, етнолозима и др. (није неважан ни податак да је он дуго година био шеф Археографског одељења Народне библиотеке у Београ-

ду), проф. Младеновић је схватио да сви они нису, и не морају бити, упућени у читање и разумевање текстова из старијих епоха. Сметња је (може се она неретко свести на неку врсту страха или одбојности) понекад и сам текст штампан црквеном ћирилицом. Зато он, супротно од устаљених обичаја, даје, поред оригиналног, и транскрибован и језички осавремењен текст. Оба поступка су ризична. За транскрипцију недостају утврђена прецизна и потпуна (свеобухватна) правила, а за превод добри речници. Добру основу за транскрипцију дају радови проф. Павла Ивића (поуздан су водич и кроз време и кроз простор) и ипак вредно наше филолошко наслеђе. Незаобилазна књига је свакако и *Мемоари* Проте Матеје Ненадовића, чије је критичко и фототипско издање приредио такође проф. Младеновић. Језички осавремењени текст не сме изневерити значењску веродостојност, али ни особеност стила. (То је поступак који акад. М. Пантић има обичај да назива „преносом“, будући да се ради о истом језику. Рускословенске текстове наравно требало би заправо преводити или остављати у оригиналу). Проф. Младеновић је у свим овим поступцима савестан и пажљив, и увек сасвим јасан.

Трећи део ове књиге чине снимци свих сачуваних докумената, обимнији и у целини и у деловима (секцијама), нужни за нека специјалистичка истраживања (палеографска и ортографска, дипломатичка и сл.), уз повећи број фотографија манастира и цркава, фресака, графика, историјских споменика и грађевина које се везују за кнеза Лазара. Даје и две карте — Свете Горе и државе кнеза Лазара са обласћу Вука Бранковића. Већи део снимака (укључујући ту и више повеља) доноси у боји, што целој књизи, штампаној уз то и на тонираној хартији, даје уистину раскопан и луксузан изглед. (У вредновању ових детаља предност дајем афинитету млађих генерација, да осете и лепоту, прави раскош наших старих споменика, над репрезентативношћу...) Велике заслуге у томе су наравно штампарије, односно издавача и техничких уредника, фотографа и многих других од којих је проф. Младеновић преузео документацију или су је за њега „наменски“ спремили. Име свакога од њих је педантно забележено, а онима који су му били на услузи изричито се и захвалио. Има у свему томе, чак и у покојем техничком детаљу, па и у начину цитирања, у наше време помало старомодног — али господственог. Вреди то сачувати!

Књига проф. Младеновића *Повеље кнеза Лазара*, уз зборник радова с научног скупа који је одржан у Крушевцу 1971. г., многима од нас мења слику о кнезу Лазару, чија се историјска улога не може упрошћено сводити на косовски мит и косовско жртвовање. Он наставаља државотворну улогу Немањића, али не само епитетом

„самодршца“ (уз кнеза Лазара најчешће се помиње и српски патријарх — блискост са Српском православном црквом је старија од косовског мита), него и немањићким ктиторством и градитељством.

Проф. Младеновић се у нашу филологију и лингвистику „уписао“ дипломским радом о језику једног Фрањевца (фра Николе Лашванина), докторирао на језику Јована Рајића, потом је објавио монографију о језику Петра Хекторовића, затим о језику владике Данила, десетине прилога о Његошу (зато је и, заслужено, добио Тринаестојулску награду), у нашој науци је поново открио заборављеног Саву Мркаља, објавио десетине радова о српкословенском језику и једну књигу под тим насловом, више текстова о језику средњовековних повеља... Он има једну од најбогатијих библиографија у српској филологији и лингвистици, што је констатовано још пре двадесетак или више година, а након тога тај број је безмало удвостручен! Удаљио сам се од теме покушавајући да одговорим на питање — *Зашто кнез Лазар?* И то у време које нема много разумевања за историјско и национално, још мање ако се то двоје сретну. (Национално, ипак, постоји, пре свега у језику, култури и историји.) Сви смо ми помало у Крушевцу и на Косову, тамо где сви видимо своју постојбину, мада је можемо обићи само уз гвоздену пратњу! А проф. Младеновић је рођен у српској породици у Битољу, одакле је, када је капитулирала Југославија, његова породица избегла у Крушевац. Зато скрећем пажњу на посвету:

„Ову књигу посвећујем *свом* граду Крушевцу, светој сени Светог Великомученика кнеза Лазара, његовим ратницима у Косовској бици (1389. г.) и свим њиховим следбеницима

Аутор“

Ова књига је догађај у српској филологији, култури и историографији — уникатна концепцијом, намењена корисницима најразличитијих стручних и научних профила, савесно приређена, уз велики и зналачки труд. Проф. Младеновић овим делом наставља најбоље традиције српске филологије, чији су „врхови“ Ђура Даничић, Милан Решетар, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић, Владимир Ћоровић, Владимир Мошин, Александар Соловјев; од оних из скорашњих и наших времена да поменем само Димитрија Богдановића; њима свакако треба без зазора додати Словенца Франца Миклошича, Хрвата Ватрослава Јагића и Павла Јозефа Шафарика.

Нови Сад

М. Пижурица